

15. Railway workshops have many achievements. *Luhanskaya pravda* (1927). October 25, № 245 (3034). Luhansk, p. 4. (in Russian).
16. *Ruban M.Y.* (2019). Activity of Luhansk railway workshops during the Hetmanate of the Ukrainian state in 1918. In: Luhansk region: local lore explorations: material of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, 19 April 2019, Starobilsk, Ukraine / SI «Taras Shevchenko National University of Luhansk» [and others]. Starobilsk, pp. 165–169 (in Ukrainian).
17. *Ruban, M. Y.* (2018). Historical circumstances of the establishment and activities of Luhansk railway workshops (1878–1930). *Ukrainian Railways: international technical and economic journal*. December, № 12 (66). Kharkiv, pp. 18–21 (in Ukrainian).
18. Scientific forces will come to the aid of Donbass. *Luhanskaya pravda* (1929). October 6, № 235 (3639). Luhansk, p. 2. (in Russian).
19. Special Political Summary of 29 March 1923, № 73/276. Available at: <http://istmat.info/node/24540>
20. Steel messenger rushed to Moscow. *Luhanskaya pravda* (1929). October 6, № 230 (3634). Luhansk, p. 4. (in Russian).
21. The Red Echelon. *Luhanskaya pravda* (1929). July 18, № 161 (3555). Luhansk, p. 5. (in Russian).
22. We must work at full capacity. *Luhanskaya pravda* (1929). August 20, № 189 (3583). Luhansk, p. 5. (in Russian).
23. Where the head of the factorycommittee is dozing. *Luhanskaya pravda* (1930). January 29, № 24 (3729). Luhansk, p. 4. (in Russian).

Received 29.06.2019

Accepted 29.07.2019

DOI: 10.15421/271919

УДК 629.7 (477) (092) «193»

V. T. BEREGOVYI: UNKNOWN MATERIALS FROM SCIENTIFIC ARCHIVE OF THE POLTAVA AIR AND SPACE MUSEUM TO THE BIOGRAPHY OF THE PARTICIPANT OF AN AVIATION CASE OF THE 1930's

I. O. Pistolenko

Poltava Air and Space Museum

Поштова адреса: Poltava Air and Space Museum,

Pershotravnevyi prosp., 16, Poltava, Ukraine

Tel.: + 38-066-805-91-32.

E-mail: list_28@ukr.net

ORCID ID <https://orcid.org/>

Abstract. Events in aviation and cosmonautics, achievements of the scientists, designers, engineers, aviators, astronauts of Poltava region, peculiarities of creative laboratories of specialists and facts of their biographies have always been in the spotlight of the Ukrainian researchers of aerospace science and technology.

However, some pages of this story, which are related to the life and activities of some of its figures persons, are still poorly researched.

There are numerous publications, which became the results of research devoted to the life path and creative work of one of the most famous astronaut pilots – representatives of Ukraine – the 12th cosmonaut in the USSR, the 32nd astronaut in the world, Lieutenant-General Aviation, of the Honored Test Pilot, Candidate of Psychological Sciences, laureate of the State Prize, twice awarded the title of Hero (during the war and for space flight) of Georgy Beregovy (April 15, 1921 – June 30, 1995).

However, practically unknown for broad public movement remains achievements and life path of the instructor, pilot, parachutist Victor Beregovy – older brother G.T. Beregovy, under the influence of which he chose his professional path.

In 1930's Victor Beregovy was arrested as an enemy of the people. On January 4, 1938, he was shot. He has remained, besides his parents and brothers, the wife Vira Prokopivna (maiden name was Efymova) and a little daughter of Leda (she was born July 8, 1937). Victor Beregovy was rehabilitated only September 5, 1957 (posthumously).

For many years, the family had no information about his fate. Only in the mid-1980's G. T. Beregovy managed to get an answer to his request for the brother's fate, to get acquainted with the documents of a personal affair, to make statements. However, taking into account the realities of that time, the family did not hurry to distribute this information.

The researchers of the Poltava Air and Space Museum were among the first to work with documents and information from the personal archive of G. Beregovy devoted to his brother Viktor.

The article reviews and analyzes the collection of documents from the personal archive of the pilot-cosmonaut Georgy Beregovy concerning the activities and the fate of his older brother, a graduate of the All-Ukrainian Pilot School in Poltava Victor Beregovy. The documents, which were copied in the scientific archive of the Poltava Air and Space Museum, have not yet been published. The information from them is an important addition to the aviation history of Poltava region, since the brothers V. and G. Beregovy are natives of the Poltava region, and also contain interesting facts from the history of aviation of the 1930's.

Keywords: history of aviation, All-Ukrainian School of Pilots, Poltava, Air and Space Museum, museum funds, scientific archive.

В. Т. БЕРЕГОВИЙ : НЕВІДОМІ МАТЕРІАЛИ З НАУКОВОГО АРХІВУ ПОЛТАВСЬКОГО МУЗЕЮ АВІАЦІЇ І КОСМОНАВТИКИ ДО БІОГРАФІЇ УЧАСНИКА АВІАЦІЙНОЇ СПРАВИ 30-х рр. ХХ ст.

І. О. Пістоленко

Полтавський музей авіації і космонавтики, м. Полтава, Україна

Анотація. Здійснено огляд і аналіз колекції документів із особистого архіву льотчика-космонавта Георгія Берегового, що стосуються діяльності та долі його старшого брата – випускника Всеукраїнської школи льотчиків у Полтаві Віктора Берегового. Відомості з документів, що в копійному вигляді зберігаються в науковому архіві Полтавського музею авіації і космонавтики, ще не були введені до наукового обігу. Вони є важливим доповненням до авіаційної історії Полтавщини,

оскільки присвячені братам В. та Г. Береговим, котрі є уродженцями полтавського краю, а також містять цікаві факти з історії авіації 1930-х рр.

Ключові слова: історія авіації, Всеукраїнська школа льотчиків, Полтава, музей авіації і космонавтики, музейні фонди, науковий архів.

1. Вступ

Події в авіації і космонавтиці, досягнення полтавських учених, конструкторів, інженерів, авіаторів, космонавтів, особливості творчих лабораторій фахівців та факти їх біографій завжди знаходились у колі уваги українських дослідників аерокосмічної науки і техніки.

Проте досі залишаються малодослідженими окремі сторінки цієї історії, пов'язані з життям та діяльністю деякого з її діячів.

Так, існує об'ємний масив публікацій, що стали результатом досліджень, присвячених життєвому шляху і творчому доробку одного з найбільш відомих льотчиків-космонавтів – представників України – Георгія Тимофійовича Берегового (15.04.1921–30.06.1995) – 12-го космонавта в СРСР, 32-го астронавта у світі, генерал-лейтенанта авіації, заслуженого льотчика-випробувача, кандидата психологічних наук, лауреата Державної премії, двічі відзначеного званням Героя (під час війни і за космічний політ) [напр., 1–5].

Не залишився осторонь цих досліджень і Полтавський музей авіації і космонавтики [6; 7], оскільки льотчик-космонавт народився на Полтавщині, у с. Федорівка Карлівського району.

Отримавши спеціальну авіаційну освіту, Г. Т. Береговий брав участь у бойових діях на фронті як льотчик-штурмовик. Здійснив 185 бойових вильотів. Був відзначений десятьма бойовими орденами, багатьма медалями. По війні протягом шістнадцяти років працював льотчиком-випробувачем. Випробував 63 типи літаків.

**За малюнком В. М. Батуріна.
З фондів ПМАіК**

У 1964 р. був зарахований до загону космонавтів. Став найстарішим серед членів загону (у 43-річному віці). Космічний політ здійснив 26–30 жовтня 1968 р. на кораблі «Союз-3» (відомо, що пілот «Союзу-1» космонавт В. М. Комаров загинув на кінцевій ділянці приземлення. «Союз-2» був запущений у безпілотному варіанті). Під час польоту Г. Береговий маневрував на орбіті, зближувався з безпілотним «Союзом-2», з яким за допомогою ручного керування намагався стикувати свій корабель. З 1972 по 1987 рр. Г. Т. Береговий керував Центром підготовки космонавтів (ЦПК) ім. Ю. О. Гагаріна. Після звільнення очолював науково-екологічний рух «Космос-землянам». Написав декілька книг та низку статей.

Визнаючи вагомість внеску Г. Т. Берегового у розвиток авіації і космонавтики, сучасні дослідники по-різному оцінюють деякі факти його громадської діяльності, окремі зв'язки та знайомства. Тривалий час складними були «стосунки» льотчика-космонавта і з його малою батьківщиною, з Полтавщиною. У 1960-і-1970-і рр. після здійснення польоту, як пояснював сам Г. Т. Береговий, з яким автору довелося зустрічатися наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр., на малій батьківщині космонавта місцева влада мала право влаштувати музей, присвячений земляку, та встановити йому пам'ятник-погруддя. Георгій Тимофійович Береговий для подібного «свого» музею в полтавській Карлівці або в Полтаві навіть запропонував експонати (наприклад, спусковий апарат, що побував у космосі, інші оригінальні предмети, пов'язані з космічним польотом, світлини, документи тощо). Проте не побачив відповідного бажання створити такий музей з боку представників тогочасної полтавської влади. Тому у наступні роки він підкреслював, що своєю малою батьківщиною вважав м. Єнакієве, де «став на крило», тобто закінчив аероклуб.

Однак поступово взаєморозуміння між полтавцями і Г. Т. Береговим було відновлене, а співпраця полтавських музейників із ним стала настільки успішною, що саме зі своїми земляками Георгій Тимофійович вперше поділився інформацією про свого старшого брата Віктора, під впливом якого він пішов у авіацію.

Віктор Тимофійович Береговий
– випускник Всеукраїнської школи
льотчиків у Полтаві.
Перша половина 1930-х рр.

Георгій Тимофійович Береговий
– капітан, військовий льотчик. 1944 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного,
од. обл. 2-136250

У 1930-і роки Віктор Береговий був заарештований як ворог народу. Протягом багатьох років родина не мала відомостей про його долю. Лише у середині 1980-х рр. Г. Т. Береговому вдалося отримати відповідь на його запит про долю брата, ознайомитися з документами особової справи, зробити виписи. Однак, враховуючи тодішні реалії, розповсюджувати цю інформацію родина не поспішала.

Джерела: стаття, присвячена авіатору з Полтавщини Віктору Береговому, написана на основі документів із особистого архіву Г. Т. Берегового. Серед них: доповідні, листи начальників Челябінського аероклубу Кузнецова, Бейліса, Новикова, виписи з різних документів, газетних публікацій тощо. Копії деяких із цих документів, виготовлені з дозволу власника, зберігаються в науковому архіві Полтавського музею авіації і космонавтики [8].

2. Основна частина

Віктор Тимофійович Береговий народився 1913-го року на Полтавщині. Батько його працював у галузі зв'язку на залізниці. Маючи двох молодших братів – Михайла та Георгія (старшим за останнього він був на вісім років), допомагав матері і родині, як міг.

Віктор вимушений був рано стати на самостійний шлях. Пішов учнем на помічника сталевара, однак відчував, що ця спеціальність – не його. Поїхав до Києва навчатися до школи фабрично-заводського учнівства (ФЗУ) на радіоскладальника. Проте і там не відчув себе на своєму місці. Повернувшись додому, Віктор став займатися льотною справою. Відчувши, що це саме те, що шукав у професійному плані, він поїхав на навчання до Полтавської Всеукраїнської школи льотчиків.

Брати Георгій, Михайло, Віктор Берегові (зліва направо)
з матір'ю Марією Семенівною. Фотоколаж М. Спарбера.
Фото з архіву ПАМіК

Після успішного закінчення авіашколи у Полтаві 1935 року, за направленням Центральної Ради Товариства сприяння обороні авіаційному і хімічному будівництву (ТСОАВІАХІМу) та на запрошення тодішнього керівника Челябінського аероклубу (організованого у 1934 р.) К. І. Шульги інструктор, льотчик, парашутист 1-ї категорії В. Т. Береговий був призначений начальником парашутної станції аероклубу з 2 вересня 1935 р.

Віктор Береговий (праворуч) разом із механіком Всеукраїнської школи льотчиків у Полтаві за ремонтом авіадвигуна.
Перша половина 1930-х рр.

К. І. Шульга викладав учням Челябінського аероклубу теорію парашуту, В. Т. Береговий проводив практичні заняття. З метою забезпечення якості навчання з 1936 р. В. Т. Береговий не лише завідував парашутним кабінетом, а й був уведений начальником аероклубу до викладацького складу закладу: викладав метеорологію, фізичну підготовку, а також входив до комісії по контролю за станом обладнання аероклубу.

Віктор Береговий.
Всеукраїнська школа льотчиків у Полтаві.
Випуск 1935 р.

Аероклуб за часів роботи там В. Берегового вважався безаварійним, брав участь у перельотах машин легкомоторної авіації. Учасники аероклубу та парашутної станції на всесоюзних змаганнях посідали призові місця.

Віктор Береговий вважався серед колег талановитим агітатором: багато і цікаво розповідав про літаки, про парашутний спорт, мав чимало послідовників серед молоді. В аероклубі В. Берегового, за спогадами його тодішніх колег, поважали та «захоплювались його сміливістю, рішучістю, одержимістю», тим, що «у повітрі Береговий ... ставав безстрашним» [8, арк.12-6, 13-2, 14-3].

Разом із начальником аероклубу та іншими колегами В. Береговий брав участь у перевірці парашутних вишок, які вже діяли у краї, у будівництві нових, у ремонті авіаційних двигунів, сприяв розвитку парашутного спорту. У лютому 1936 р. В. Т. Береговий викладав на курсах підготовки інструкторів-парашутистів II категорії (було випущено 12 осіб, яких направили на роботу до районів). Влітку того ж року В. Береговий разом із К. Шульгою виконували завдання з парашутної підготовки 80 військових десантників у м. Єткуль. В. Береговий брав безпосередню

участь у стрибках, показуючи десантникам на власному прикладі, як необхідно правильно їх виконувати.

Для залучення якомога більшої кількості учасників працівниками аероклубу і парашутної станції проводились авіаційні свята – так звані «авіамасовки» [8, арк. 14-3] – на честь конференцій, пленумів обласного Тсоавіахіму і в День авіації, що проходив тоді щорічно 18 серпня. В. Береговий завжди брав участь у групових та індивідуальних парашутних стрибках.

Багато в чому завдяки зусиллям В. Берегового парашутний спорт став тоді одним із найпопулярніших видів авіаційної роботи у регіоні, де він працював [8, арк. 14-3].

Про успішну роботу В. Т. Берегового та його колег неодноразово повідомляла, подаючи також світлини, газета «Челябинский рабочий» (напр., 30 березня, 18 і 20 серпня 1936 р.) [8, арк. 16–5; 9].

18 серпня 1936 р. в газеті було надруковано і статтю В. Т. Берегового під назвою «Спасибо!», де автор писав: «В авиации я вообще недавно. Летать начал с 1933 г., тогда же и стал овладевать парашютным спортом. Теперь работаю начальником парашютной станции Челябинского аэроклуба... Для того, чтобы человеку доказать, что парашют действительно прочный и для того, чтобы внушить ему непреклонную уверенность в себе, человека надо учить ... Сколько людей мне ... задушевное «спасибо» сказали! И это самое ценное, самое замечательное. Благодарят нас люди за то, что их мужеству учим, учим в воздухе вести себя...». Автор повідомляв і про те, що багато хто з учнів парашутної школи потім на заводах, на підприємствах, де працювали, також організовували гуртки парашутистів [10; 3, арк. 16-5].

У 1937 р. за наказом «начальника авіації» краю було проведено «обслідування Челябінського аероклубу» [8, арк. 17-6]. В результаті перевірки зроблено висновок про відсутність плану парашутно-масової роботи, недостатню «виховно-політичну» підготовку й особливо її якість та інші недоліки в діяльності аероклубу [8, арк. 17-6, 18]. Були зауваження і щодо роботи парашутної станції : «парашутний клас не обладнано, частина парашутистів знаходиться прямо на підлозі, не вистачає шаф, температура в класі низька, електропроводи не укріплені і висять над головою, ... агітація і пропаганда організовані погано...З начскладом проводиться політінформація, з курсантами – ні. Політінформацію проводить ... т. Береговий. Підготовлений товариш непогано, грамотний, однак йому вказівок та інструкцій ніхто не дає, він діє на свій розсуд» [8, арк. 18].

У той час ворогом народу був оголошений голова Центральної Ради Тсоавіахіму СРСР Р. П. Ейдеман, розпочалися репресії «на місцях», зокрема, і в Челябінському відділенні Тсоавіахіму, й в аероклубі. «Ворогами народу, зрадниками Батьківщини, японо-німецькими шпигунами та диверсантами» в них виявилися 87 осіб. Серед них – начальник Челябінського аероклубу і керівник В. Берегового Кузнецов [8, арк. 19-8, 20-9].

15 жовтня 1937 р. був відсторонений від виконання службових обов'язків начальника парашутної станції і В. Т. Береговий. 20 жовтня він був звільнений з займаної посади «за происшествие, случившееся 5 октября в г. Каменске» [8, арк. 20-9], де В. Береговий знаходився у відрядженні. Яка саме подія сталася 5 жовтня за участі В. Берегового, у документах не вказується. Лише повідомляється, що «справу передано слідчим органам» [8, арк. 20-9].

21 жовтня «у добовий термін» В. Т. Береговому наказано було передати справи інструктору парашутної справи аероклубу і своєму другові К. І. Шульзі.

В. Т. Береговий був заарештований за звинуваченням у пособництві шпигунам і диверсантам. 4 січня 1938 р. його розстріляли. У нього залишилися, крім батьків та братів, дружина Віра Прокопівна (у дівоцтві Єфимова) та маленька донька Леда (народилася 8 липня 1937 р.) [8, арк. 15-4].

Реабілітований Віктор Береговий був лише 5 вересня 1957 р. (посмертно) [8, арк. 21-10].

3. Висновки

Г. Т. Береговий під час спілкування з полтавськими музейниками підкреслював, що саме під впливом старшого брата Віктора, який «не міг уявити себе без авіації і вважав її «піснею ... життя» [8, арк. 21-10], обрав свій професійний шлях. Під враженням від розповідей Віктора – курсанта Полтавської Всеукраїнської школи льотчиків Георгій Береговий почав займатися авіамоделюванням, готувався до польотів на планерах та навчання в Єнакіївському аероклубі.

Участь полтавця Віктора Тимофійовича Берегового у розвитку авіаційної справи у 1930-і рр., його драматична доля, на перший погляд, є лише невеликим фрагментом загальної історії. Однак, на думку автора, вона є наочним прикладом того, як склалися долі багатьох молодих авіаторів того періоду, а також важливим доповненням до біографічних відомостей про знаного у світі льотчика-космонавта з Полтавщини Г. Т. Берегового.

Відомості з документів, виписів, зроблених Георгієм Тимофійовичем Береговим зі справи брата, що їх передав льотчик-космонавт у копійному вигляді до Полтавського музею авіації і космонавтики, були вперше частково використані під час підготовки екскурсійного супроводу до виставки, присвяченої 90-річчю від дня народження Г. Т. Берегового, однак ніде не друкувалися. Виставка експонувалася у приміщенні Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. П. Котляревського у квітні 2011 р. Використовувались вони також під час підготовки одного з учнів комунального закладу «Полтавської спеціальної загальноосвітньої школи № 40 Полтавської міської ради Полтавської області» для участі у роботі «Дніпровської орбіти» у вересні 2018 р.

У фондах Полтавського музею авіації і космонавтики зберігаються подаровані Г. Т. Береговим: групове фото випускників Всеукраїнської школи льотчиків у Полтаві (з Віктором Береговим), фотознімок Віктора Берегового з механіком авіашколи в Полтаві за ремонтом двигуна та два фотопортрети В. Берегового – курсанта Полтавської Всеукраїнської школи льотчиків, датовані першою половиною 1930-х рр. (один із фотопортретів експонується у залі № 4 музею, присвяченому авіаційній історії Полтавщини).

Крім того, у фондах та науковому архіві музею зберігаються передані Г. Т. Береговим його «фронтовий» наручний годинник, з яким він пройшов усю війну, знак члена загону космонавтів, костюм космонавта-учасника програми «Союз-Аполлон» (Г. Береговий брав участь у підготовці її учасників), книги, фотографії з дарчими написами космонавта, частина колекції значків та настільних медалей Г. Т. Берегового, унікальні конверти зі спецгасінням і автографами Г. Берегового (з космофілателістичної колекції Й. З. Гаснюка (м. Виноградів, Закарпаття), оригінальні знімки фотокореспондента Б. Є. Вдовенка (м. Москва, РФ), значна частина з яких ще не публікувалася, а також копії деяких документів, зокрема, названих вище, що стосуються В. Т. Берегового.

REFERENCES

1. Somov, G. A. (1972). *Four days and a whole life*. M.: Political Literature Publishing House, 134 p. (in Russian).
2. Beregovoi, G. T. (1982). *About time and about myself*. M.: Pravda Publishing House, 64 p. (in Russian).
3. Tenth start (1968). M.: News, 192 p. (in Russian).
4. Mykhailyk, P. Ya. (2004). *Twice Hero of the Soviet Union G. T. Beregovy*. Poltava: ACMI, 44 p. (in Ukrainian).
5. Lebedev, L., Lukyanov, B., Romanov, A. (1973) *Sons of the blue planet*. M.: Political Literature Publishing House, pp. 183–196 (in Russian).
6. Pistolenko, I. O. (2011). Heaven and earth George Beregovoi. *Wings of Ukraine*, no. 14 (574), 4-9 April, pp. 8–9 (in Russian).
7. Pistolenko, I., Shunevich, V. (2011). Victor Beregovoi, son of space pilot George Beregovoi: «My father always insured his cars. But life – never ...» *Facts*, no. 69 (3324), 15 April, p. 27 (in Russian).
8. *Documents about Victor Beregovy*. Scientific archive of the Poltava Air and Space Museum, Poltava, coll. «G. T. Beregovy», without no. 21 p. (in Russian).
9. Morning at the airport (1936). *Chelyabinsk worker*, without no., 4 June (in Russian).
10. Beregovoi, V. T. (1936). Thank! *Chelyabinsk worker*, without no., 18 August (in Russian).

Received 09.07.2019

Received in revised form 16.08.2019

Accepted 30.08.2019